

## הקדמה לפילסופי' היהודית של ימה"ב

### סקירה כללית

1. התנועה הפ' ביה"ב נוצרה כתנועה חוקית ומתקבלת עם רס"ג, גאון סורא
2. שלשה גורמים לצמיחת הפ' בחקופה זו:
  - (א) פנימי: עם חתימת החלמוד, הצורך למיון, סידור שיטתי, וחדירה לחוך המעמקים והיסודות
  - (ב) חיצוני: התחיי' המדעית של האיסלם שקלטה בחוכה שורה של נכסי רוח שונים, בפרט המחשבה היוונית
  - (ג) נובע מזה: התסיסה בעולם הערבי והיהודי לרגל הספקנות שראשית המדע הכניסה
3. הפ' הפכה לנכס-רוח של עם ישראל; חדרה אף לחוך מקדשה של ההלכה (כגון: הלכות יסודי התורה של הרמב"ם)
4. אבל: גם התנגדות חריפה להכנסת זרמים נכריים. ג"כ: תגובה חריפה נגד הנסיון הדוגמטולוגי (אברבנאל: "הכל בתורה עיקר"). ג"כ: סחם התנגדות לשיטתיות (כגון שד"ל: קפאון הרוח היוצרת; השוה כרגסון)
5. המתיחות הדרמטית כסקירה קצרה:
  - (א) תחילה: האופטימיות הרציונלית של רס"ג: זהות גמורה, דת=תבונה, תורה=שכל
  - (ב) רבנו בחיי: כוון ניאופלטוני: אצילות, מצויי הביניים, פסימיות דחיק, פרישות
  - (ג) אבן גבירול: בניאופלטוני ת דול שבכולם. אחריו: בר-חייא, ואבן עזרא
  - (ד) אריסטוטליות: קדמות העולם במקום בריאה, טבע במקום חשגחה, דעה במקום דבקות: ראב"ד, רמב"ם, רלב"ג
  - (ה) אנטי-אריסטוטליות: ריה"ל ומשנתו ההיסטוריוסופית, עילוי הנסיון ההיסטורי-הדתי של האומה.
  - (ו) הגדול שבמתנגדי אריסטו, ר' חסדאי קרשקש: הח נגד לפ', תבע אמונה מבוססת על אהבה וחסד
  - (ז) תלמידו, ר' יוסף אלבו: שואף לסינתיזה בין רח"ק ואריסטוטליות

### זרמים שהשפיעו על הפ' היהודית בימה"ב

(הזרמים הבאים השפיעו, לא יצרו, המחשבה הפ' ביה"ב.  
להדגיש שהבסיס של כל פ' נאמן לתורה הוא: תורה ותלמוד...)

#### 1. האסכולות הערביות:

- (א) בהפגש האיסלם עם היוונים נוצרו שתי כתות:  
+ יאבאריא - אין חופש הרצון  
+ קאדאריא - יש חופש הרצון
- (ב) מן הקאדאריא מתפתח: הכלאם (מ"לדבר"). הנוקטים בו נקראים מועתפלימון ("המדברים") עיקר תפקידם לפשק בין האמונות והדעות



ג) מהם נפתחו המועתיזילים; בקשו להוכיח: חידוש העולם, השגחה פרטית, אמיחה הנסים. הצטמצמו בעיקר על: אחדות השם וצדקתו (הסדר הזה אופייני לחיבוריהם). האמינו בחרות המחלט של האדם. השפיעו הרבה על רס"ג.

## 2. הניאופלטוניות.

הועברה דרך כת הסופים ( ) , ערכים שחיו חיי נזירים-פילוסופים + בסיסם השאלה: איך בורא הרוח הטהור את הגשם הגרוע, החומר המפסיד? + פלוטינוס (חי כמאתים שנה לספירתנו). + שיטת ה"ספירות", שפע, אצילות. כל ההווי' מתפתח מאת ד', ואפ' העולם הגשמי הוא חלק מאלוק, רק גרוע מחמת ריחוקו. בעיקרה היא איפא פנתיאיסטית. אבל המונותאיזם המושפעת מהניאופלטוניות אינה פנתיאיסטית. (ארחיב להלן, בהשוואה לאריסטו) + השפעה על: א"ג, ג"כ על רבנו בחיי. + חורת האצילות של הניאופל' קובעת שאין המקור הראשון (האלקים) אובד שום דבר מעצמו ע"י ההאצלה, אלא כנר המאור, או כמעין (מקור מים חיים) + יש קוראים לניאופ': "פנתיאיזם דינמי" -- לפי שסוף סוף היא מזהה את ד' עם העולם, אבל דינמית בזה שההזדהות היא ע"י אצילות, לא ישירה.

## 3. האריסטוטליות.

+ הרציונליסטית ביותר. הפיסח עולם מסודרת, מאורגנת. + חומר וצורה: שניות זו מוצאה בהסכלות בחופעה של ההשתנות. איך לבאר זרע הצמח, ילד הלומד... וכו'? הדבר בעצם, כלי חומר ( ) והכלתי-משחנה: הוא החומר, המקבל צורה אחרי צורה. הצורה בעצמו ג"כ אינה משחנה.

ההשתנות: היא רק ההרכבים השונים של חומר וצורה. באופן תיאורטי יש לחשב על חומר טהור כלי שום צורה, כלי שום חומר, אע"פ שאין לזה ישות עצמאית, אבל יש לו מציאות אפשרית ( ) , בכח אם לא בפועל. באמת יש יחס שכזה: חומר=כח, צורה=פועל ( ) כל דבר יש לו מפתח החומר שבו, מפתח הצורה. צורה טהורה מחומר אינה כח-שינוי.

האסטרונומי' האריסטוטלית: שלש רשויות: מעבר לירח ( ) יש שם רק צורה, לא חומר. צורה טהורה=ד'. מתחת-לירח ( ) חומר וצורה יחד בהרכב: עולם של השתנות ו"הפסד" - ביניהם כעין גבול דמיוני

+ מזה: למה צריך אריסטו לקבוע "נצחיות החומר": שאל"כ גם החומר עשוי מחומר וצורה... + סיבחיות: ד' הוא המניע הכלתי-מתנועע (פועל כאהוב עלי אוהב)



3  
+ לפי"ז אם ד' = צורה טהורה, המניע הראשון, הריהו בלתי-משחנה (כי אין בו חומר). וא"כ ג"כ אינו גופני. אלא מהו עושה? מחשבה. איזה מין מחשבה? - הכי-נשגבה: מחשבה מחשבת על מחשבה.

+ באדם: הנפש = צורה, הגוף = חומר. מזה: האמונה בהשארת הנפש

+ האריסטוטליות והניאופלטוניות:

אריסטו: תיאיסטי או דיאיסטי. פלוטינוס: פנתיאיסטי  
אריסטו: (חומר וצורה). פלוטינוס: , הכל מד'.

+ האריסטוטליות השפיעה הרבה על: ראב"ד, רמב"ם, רלב"ג

### רב סעדי' גאון

#### 1. הרקע:

+ דור של סער ופרץ. האיסלם, עם כיבושיו המדיניים והמלחמתיים, הפכה את כל המזרח החיכוך לחטיבה מדינית ותרבותית אחידה  
+ האומה היהודית בתוכה כגוף נפרד - היחידי שלא התכולל, ששמר על עצמאותו הרוחנית. ראשו ולבו: בבבל, אוטונומי' פוליטית, שחי הישיבות, ממנו הוראה לעולם היהודי  
+ השפעת גומלין בין היהדות והאיסלם  
+ מאורעות מקבילים: כחות המתנגדות למסורת דתית (קראים), ופורקי עול לגמרי (חיוי הבלכי).  
נוסף: מחלוקת בין הישיבות, כיניהן לריש-גלותא, בין בבל וא"י

#### 2. חיוי:

+ נולד 882 (לפי קטע בגניזה) או 892 בפיוס שבמצרים.  
+ שאלה היסטורית חמורה: האקלים הרוחני בו נחגדל, כי מצרים היו בו בתי-מדרש פילסופיים (פילון, ערביים) אבל לא חורה. והוא עזב את מצרים כבן שלשים, כבר גדול בחורה